

Fritz Rosenkrantz – et tilbageblik

af Svend Sørensen

Fritz Rosenkrantz voksede op i Thisted som søn af amtmand Gottlob Rosenkrantz. Denne opvækst i midten af 1800-tallet fortalte han om i de erindringer, han senere skrev til sine børn og børnebørn. Uddrag af disse erindringer er omdrejningspunktet i denne artikel.

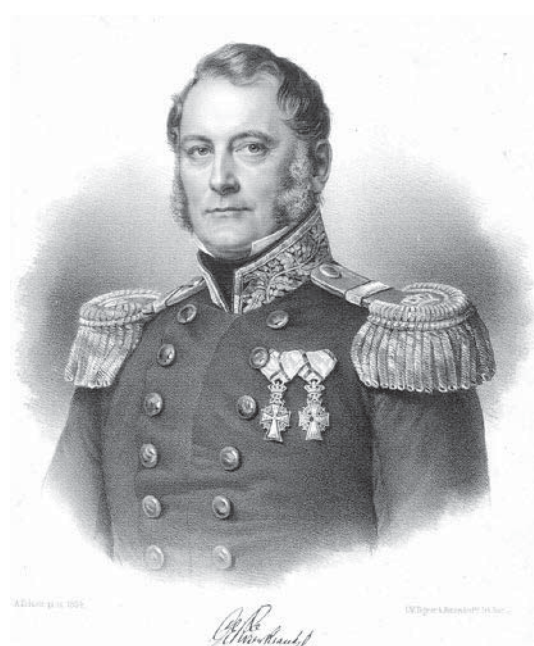
Da Gottlob Rosenkrantz i 1843 blev amtmand i Thisted, var han 40 år gammel og kunne allerede se tilbage på et begivenhedsrigt liv. Han blev født i Hessen, hvor hans far Jørgen Rosenkrantz tjente som officer. Faderen opholdt sig her, fordi han var blevet afskediget for en disciplinær forseelse ved den danske officers-skole (Landkadet-akademiet).

Jørgen Rosenkrantz var en temperamentsfuld mand, lidt af en eventyrer, og i 1808 indlod han sig på en sammensværgelse mod Napoleon. Sammensværgelsen blev afsløret, og Rosenkrantz blev dømt til døden. Det lykkedes ham imidlertid at slippe væk, og efterfølgende slog han sig ned på Djursland. I 1821 overtog han Sophiendal Gods, der ligger i søhøjlandet mellem Ejer Bavnehøj og Himmelbjerget. Her blev han boende til sin død i 1831.

Gottlob Rosenkrantz blev student fra Herlufsholm og i 1827 juridisk kandidat. To år senere fik han ansættelse i Rentekammeret for at uddanne sig til dommer (auskultant). Efter en udlandsrejse til Tyskland og Frankrig i 1835-36 var han i to år ansat hos stiftamtmanden over Lolland-Falsters Stift, dog uden at opgive sin stilling i Rentekammeret. Han blev i de følgende år konstitueret dels som stiftamtmand over Aarhus Stift, dels som amtmand over Ringkøbing Amt.

Året 1843 blev et markant år for Gottlob Rosenkrantz. Han flyttede til Thisted som amtmand, og den 1. september blev han gift med sin kusine Elisabeth Louise Rosenkrantz.

Da han ankom til byen i februar, blev han i den lokale avis betegnet som Hofjægermester Baron von Rosenkrantz. 23 år fik han i dette embede, hvor han fik rig anvendelse for den praktiske indsigt i landbrugsforhold, som han tidligere havde erhvervet sig ved bestyrelsen af familiegodser. Særlig bivejenes forbedring, redningsvæsenets udvikling og regulering af vandområder i amtet huskes han for.

Amtmand Gottlob Rosenkrantz (1803-84) efter en radering trykt i 1854. Den og de øvrige billeder i artiklen er udlånt af Niels Henrik Rosenkrantz.

Elisabeth Louise Rosenkrantz (1821-1911) efter en radering trykt i 1854.

I 1866 overtog Gottlob Rosenkrantz embedet som stiftamtmand over Viborg Stift og amtmand i Viborg Amt. Han sad på disse poster i 13 år, indtil han i 1879 søgte sin afsked fra statens tjeneste. Derefter tog han ophold på Sophiendal, hvor han døde 1884.

To godser

En tid efter faderens død købte Gottlob Rosenkrantz sammen med en bror godset Sophiendal på auktion i 1833. I de første mange år blev godset styret af broderen, der var ritmester ved dragonerne. I 1853 solgte han sin part til Gottlob Rosenkrantz, der således blev ejer af et historisk sted, det middelalderlige Veng Kloster. I 1875 lod han hovedbygningen nedrive og opførte i de følgende år de bygninger, som folk kan opleve, når de besøger nutidens slotshotel. Sophiendal kom til at spille en stor rolle som feriemål for amtmandsfamilien i Thisted. Det

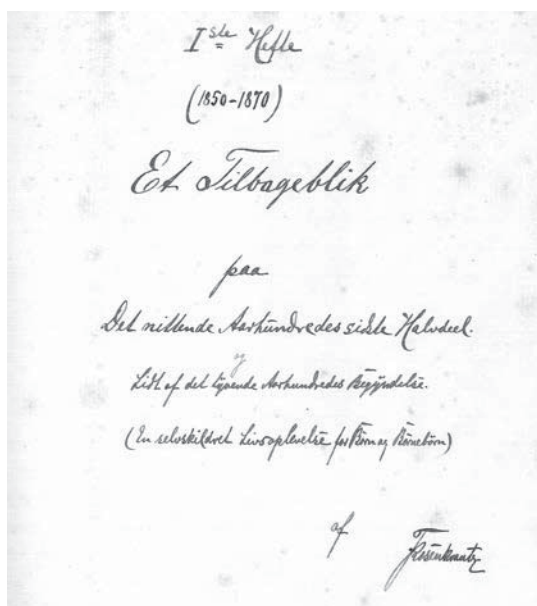
fremgår tydeligt af de erindringer, vi skal stifte bekendtskab med.

Erindringerne er skrevet af amtmandssønnen Fritz, der fra dåben var udstyret med fire fornavne ligesom faderen, hvis fulde navn var Gottlob Emil Georg Frederik. Fritz bar også navnene Iver Verner Christian, og selv om Sophiendal kom til at betyde meget for hans barndom, så var det et andet familiegods, der blev en stor del af hans liv. Vi taler her om godset Liselund, der ligger længst oppe i det nordøstlige hjørne af Møn som nabo til Møns Klint. Allerede i 1843 arvede Gottlob Rosenkrantz godset Liselund, og efter hans død blev Fritz Rosenkrantz ny ejer. Han var den næst yngste af amtmandens fire børn. Han blev født i Thisted i 1850, men det var på Møn, størsteparten af hans liv udfoldede sig.

I 1887 opførte Fritz Rosenkrantz den bygning, der i dag er kendt som Liselund ny Slot. Det er placeret på en bakketop i havens vestlige ende med udsigt over anlægget og havet mod øst. Haven er anlagt i engelsk stil, mens slottet er i fransk stil, tilsammen et af landets fineste romantiske park- og haveanlæg.

En stor del af parken forsvandt ved et skred i 1905, bl.a. et kapel og et badehus. I 1960'erne var slottet imidlertid blevet så umoderne og dyrt at drive, at familien rykkede ud. Efter nogle år som lejrskole og vandrerhjem blev slottet i 1980 solgt fra til staten med et tilhørende areal på en halv hektar. Huset stod tomt i flere år, og man overvejede nedrivning. Heldigvis endte det med et salg i 1989, hvorefter slottet blev gennemrenoveret og indrettet til slotshotel.

Selve godset ejes fortsat af familien Rosenkrantz, siden 1970 af Niels Henrik Rosenkrantz. Han opbevarer en kopi af sin oldefars erindringer, som han velvilligt har stillet til årbogens rådighed. Forbindelsen er kommet i stand via Ib Nord Nielsen, Tved, der har haft et mangeårigt venskab med Liselunds ejer.

Forsiden til det første hæfte af Fritz Rosenkrantz' håndskrevne erindringer, format ca. 17x22 cm.

Fritz Rosenkrantz' erindringer er skrevet i fire hæfter, som nu er afleveret til Rigsarkivet i København. Museet for Thy og Vester Hanherred har modtaget en kopi af første hæfte og en maskinskrevet udgave af alle hæfter.

Fritz Rosenkrantz kaldte erindringerne »Et Tilbageblik«, og i en parentes hedder det: »En selvskildret Livsoplevelse for Børn og Børnebørn.« Fra familien har vi fået tilladelse til at bringe uddrag fra det første hæfte, der består af 50 håndskrevne sider. Gengivelsen her i artiklen er bogstavret, dog med den undtagelse, at der benyttes små begyndelsesbogstaver i navneord samt bolle å, og »ville« og »kunne« er skrevet uden d.

Fødebyen og amtmanden

»Fødebyen Thisted, Amtshovedstad i Jyllands nordligste del, er langt smukkere beliggende end de fleste troe, som ikke have seet den; på er jævn skråning tager den sig særlig godt ud

fra søsiden, når man med dampskibet i stille vejr sejler ind i dens fortrinlige havn, ved Limfjordens Bredding, opkaldt efter byen.«

Sådan indleder Fritz Rosenkrantz sine erindringer. Herefter beskrives byens plantage og dens historie med amtmand Faye som grundlægger. Fritz husker den som »en fortryllende lille skov« med en skovbund af løvetand, »hele landsdeles fremherskende urt.«

Senere gensyn med barndommens skov har dog ikke kunnet leve op til forventningerne: »Med en noget misforstået lyst til forandring, ere i de senere år store åbne pladser huggede i plantagen til forlystelser og anbringelse af tvivlsomme kunstværker, en vandalisme, der dog med tiden nok bliver rådet bod på ved passende tilplantninger.«

Afslutningsvis hedder det om plantagen: »Umiddelbart op til denne lille skov, med bekvem adgang til den, lå mine forældres prægtige hjem med tilstødende smagfulde have, marker og eng, alt ret stort og frodigt.«

Om sin far skriver Fritz Rosenkrantz: »Som amtmand var min fader en fuldstændig lille konge på stedet.« Han beskrives som en mand, der havde en »usædvanlig myndig, bestemt, om end yderst medgørlig optræden.«

Amtmanden var »overordentlig meget på færde i sit amt« i det daglige, men også ekstraordinære begivenheder kaldte på hans opmærksomhed:

»Ved strandingerne var han strax tilstæde og erholdt tilkjøbs billigt store mængder af alle slags strandingsvarer ved auktionerne, således fortrinlige vine, hvoraf han var en fiin kjenner, smukke sølv- og engelske pletvarer, tobak, kaffe og lignende.

Dengang var tilstrømningen ved strandingsauktionerne fra store handelshuse i købstæderne umulig på grund af de besværlige kommunikationsmidler, så priserne for gode varer, vare selvfølgelig små, ofte erindrer jeg, at hele kasser appelsiner, for eksempel, købtes for

Det var ikke blot minderne, familien Rosenkrantz tog med sig fra amtsgården i Thisted. Også et nyt fotografi blev der plads til, da familien i 1866 flyttede til Viborg. Siden har årene slidt på billedet.

spotpriis, ligesom at min broder og jeg engang, efter et appelsinskibs strandning, hvor vi vare tilstæde, så hele kysten overstrøet med disse herlige sydfrugter, som ingen af Vesterhavsboerne brøde sig om at tage op, thi når de en gang forsøgsviis havde bidt i dem, som man gjør i et æble og fået den bitre smag af skallen, fristedes de ikke oftere til at tage dem op eller smage på dem.«

Når amtmanden var ude i embeds medfør, benyttede han ridehest eller hestevogn. Hver dag red han en tur, og »altid meget stærkt.« Stalden var derfor velforsynet med heste. Den rummede altid et firspand af brune vallakker og et par rideheste. Dertil kom én eller flere reserveheste samt køreheste, som også arbejdede i mark, have og eng. Børnene havde deres egne

trækdyr, først et par mulæsler, der senere blev afløst af et par små heste, såkaldte ølændere.

Rejsen til Sophiendal

Det årlige sommerophold på Sophiendal var en stor begivenhed i familiens liv. Rejsen gik over Mors og Viborg, og den var ifølge Fritz Rosenkrantz på 22 mil (ca. 165 km). For hans vedkommende foregik rejsen i en tung wienervogn trukket af fire heste. Til vognen var der lavet specielle kufferter, som var spændt på både ovenpå, nedenunder, foran og bagpå. Også inde i vognen var der trængsel:

»Først indvendig anbragtes min moder, den ikke spinkle lærerinde på bagsædet forlæns, så baglæns kammerjomfruen og barnepigen og

endelig mindst to, ofte tre af de kjære urolige børn, deels på skjødets, deels stående og trampe de voxne på fødderne, stadig utålmodige og spørgende, om hvor langt vi nu vare og om hvorlænge det varede, inden et af de mange bedesteder undervejs nåedes.«

Når det var varmt, var det ikke behageligt, at vognen også var proppet med puder, tæpper og sjaler. Dertil kom, at der også var hatteæsker, kappekurve, parasoller og paraplyer, som var anbragt i et net under taget, »hvor det stadig faldt ned og forulempede den eller de ulykkelige, som vare slumrede blideligt ind.«

Foran på vognen sad kusken Peder Lund, »han var den smukkeste karl på en høj buk, som jeg mindes nogensinde at have set; som hjemsendt hestegardist med smukke fine træk, skulderbred og velvoksen som få, førte han mesterligt uden at fortrække en mine, selv under de vanskeligste forhold, sin pidsk til knald eller straf.« Ved siden af kusken sad ofte »jæger-tjeneren Anders, kaldet Ais Baron, en type for sin tid, styg, klodset og bondsk, men hengiven, tro og morsom som få.«

Fritz Rosenkrantz husker især en rejse, hvor vognen væltede. Da første etape kun gik til Højriis, rejste man først til aften og afpassede afrejsen efter færgen i Vildsund. Først var amtmanden kørt i en kalechevogn med sine grå rideheste Mirtza og Lotte forspændt. Hos sig havde han sin ældste datter Charlotte, der sad stolt ved hans side. En halv time senere kørte staldkarlen med æselvognen, der blev trukket af to æsler og en lille, brun ølænder, Mustapha, som Fritz brugte som ridehest i mange år. På denne vogn var foruden stuepiger og andre piger en del kufferter og kasser.

Efter yderligere en halv time var tiden kommet, da den tunge wienvogn skulle af sted. Vogndøren blev lukket af den gamle husholderske eller gartneren, som var de eneste, der skulle blive tilbage. Nu gjorde et specielt forhold sig gældende. Netop i disse dage var der

langs vejen til Vildsund opsat høje stænger til en ny telegrafledning (etableret i 1856). Disse pæle var meget lyse og let at følge, så kusken Peder ville ikke høre tale om at tænde lygter, selv om det var blevet mørkt og regnfuldt.

Det gik raskt fremad, og børnene sov allerede trygt, da køretøjet pludselig lå i den dybe og våde landevejsgrøft. »Det utrolige var sket, Peder havde tydeligt seet telegrafpælens retning og fulgt den, men man havde bare glemt at fortælle ham, at de ikke altid fulgte vejens krumninger og derved undertiden bleve til forvildelse istedetfor vejledning.«

Uheldet skete i Silstrup ud for en stor gård, hvorfra man fik hjælp. Men det var ingen let sag at få det tæt belæssede køretøj på ret køl. Den tililende kone fra gården var kendt af familien, og efter nogen rådslagning blev det besluttet at tage imod hendes gæstfrihed og overnatte på gården, »hvis antal af senge og særlig sengeklæder langt overgik, hvad vi behøvede. Et sådant sengeklæde-hav havde jeg dengang aldrig prøvet at betro mig til, men ikke desto mindre sov vi alle fortræffeligt.«

Peder sov dog ikke denne nat. Da vognen var bragt ind til gården, måtte han først sørge for hestene. Derefter lånte han en ridehest på gården og red til Højriis for at orientere amtmanden om, hvad der var sket.

Næste formiddag fortsatte rejsen mod Vildsund, og vi giver igen ordet til Fritz Rosenkrantz: »Efter ovennævnte køretour og påfølgende overfart over sundstedet, som skjønt det var ret smalt, ofte kunne volde besvær nok på grund af den hyppige blæst og den rivende strøm, der altid var, nåede vi ud på aftenen den første hvilestation på vejen, herregården Højriis, hvis mageløs gjæstfrie beboere, justitsråd Gjedde og hustrue, født Nyborg, modtog os med åbne arme og ikke tillod at rejsen fortsattes før tidligst efter en dags ophold.

Foruden øen Mors' daværende matador var den tykke justitsråd med sit rævjydske sprog

Amtmandsfamilien i Thisted omkring 1860. Bagest står børnene Charlotte og Jørgen, mens Herluf er ved sin mors side og Fritz ved sin fars.

og sin originale måde at være på, en af mine forældres intimeste omgangsvener, ligesom hans frue, der i dannelse langt overgik manden, var min moders særlig gode veninde, for hvem moder desuden var lidt bange, idet hun var en usædvanlig streng dommer, der ikke lagde skjul på sin mening; men særlig den ælste datter Maren holdt min moder og forøvrigt også min Fader overordentlig meget af, lige til sin destoværre ret tidlige død af brystsyge, kom hun i mit hjem som datter af huset. Hun blev endnu før jeg kan huske, gift med en meget begavet og elskværdig mand, kapitain Nyholm.«

Omtalte ingeniørofficer Nyholm blev i øvrigt vejofficer i Thisted, hvor hans kone Maren havde sin daglige gang i amtsgården.

Når afrejsen fra Højriis skulle ske, gik der tidligt om morgenen bud til færgestedet for at høre, om vind og strøm tillod overfart. Selv om det var en stor færge med to mand ved hver af de to kolossale årer, så var det ikke nogen let sag at fragte vogne og heste over. Peder kørte i forvejen med bagagen og tjenestefolkene og blev sat over i én eller to omgang afhængig af blæstens styrke. Efter en solid frokost kørte justitsrådets gallakøretøjer familien og dens stab ned til Sallingsund, hvor alle blev fragtet

over i en sejlbåd. Fritz Rosenkrantz erindrer, at de to forreste heste engang blev bange og tog magten fra Peder og sprang i vandet. De blev holdt fast i grimen og svømmede efter færgen til land.

På den videre rejse mod Viborg blev der gjort ophold i Fiskbæk Kro, hvor hestene fik noget medbragt brød og en spand vand. Det sørgede kusken for: »Oftentimes husker jeg, når de tvære tunge krokarle ikke hurtigt nok kom med vandspandene til hestene, hvor Peder kunne få sat fart på sådan en staldkarl. Det var for os børn en reen fryd at høre, hvor stor respekt han blot ved et par ord kunne indgyde de folk.«

I Viborg var der i forvejen bestilt plads på Preislers Hotel, hvor man beslaglagde mange værelser. Efter omklædningen tilbragte herskabet aftenen i amtsgården hos baron Bretton, og næste dag gik rejsen videre med ophold i Ans og på kroen i Anbæk syd for Hammel. Glæden var stor, når man inden aften nåede til vejs ende:

»Ankomsten til Sophiendal var en stor fest for alle stedets beboere ligesom for os rejsende, gamle som unge. Glæden over at gjense alle de kjendte ansigter var hos os børn ubeskrivelig. I en lang række på hver side af den lave indgangsdør midt på huset med et stort R i ruden over døren, stod opstillede i rækker både de kvindelige og mandlige funktionærer med den ældste, titulær skovrider Nielsen, i spidsen. Han oplukkede vogn døren og bad i alles navn velkommen.«

For en dreng som Fritz Rosenkrantz var jagt og fiskeri selvfølgelig et spændende område, der fylder en del i hans erindring. Om sommeren var det især andejagt, og fisketurene på Ravnsø kunne være store familiebegivenheder. Han nævner dog også et eksempel på, at jagt og fiskeri kunne forenes:

»På Ravnsøens vestlige ende, kom vi over en høj bro over vandløbene fra Knudssø, her så

min Fader en sjælden stor aborre stående for at sole sig, og længe varede det ikke før den var skudt og blev beundret af alle for sin sjældne størrelse.«

Skole og kammerater

Amtmand Rosenkrantz var sammen med en købmand og den lokale folketingsmand initiativtager til oprettelsen af en realskole i Thisted. De første 37 elever begyndte den 1. december 1856 i en nybygget skole, som senere blev udbygget (nu Plantagehuset). Også Fritz Rosenkrantz havde sin skolegang her:

»Som altid, når tiden forløber ret ensartet, gik de første børneår i Thisted ret hurtigt for min yngste broder og mig i Thisted Realskole, hvor vi havde til rektor den senere ret bekendte, meget dygtige N. V. Müller fra Tønder i Slesvig, som blev inspektør for samtlige landets realskoler, i hvilken anledning vi senere

Rektor N. V. Müller. Bagpå er billedet signeret af Müller i februar 1863.

her på Møen så ham som gjæst, når han inspicerede Magleby Realskole (...) Müller var selv af den tids lærere en meget streng mand, men hans dygtighed tillige med hans strenge retfærdighed gjorde ham afholdt af os alle, hvorom hans fortrinlige byste, der nu står uden for skolen, og er skjænket denne af hans gamle elever, noksom vidner.

Foruden Müller havde vi blandt andre i de første år en komisk fyr, der hed Lund og altid kaldtes »Araber Lund«, fordi han mod sædvane havde kastet sig over studiet af det arabiske sprog, hvor han senere blev af husker jeg ikke.

En anden meget smuk tiltalende ung mand var vor historielærer lieutenant P. G. Møller, som efter krigen blev forsat andetsteds hen, vist nok fordi han var noget mere levelysten end godt var for en lærer. I gymnastik, blandt andet, havde vi lieutenant Clubin som lærer, han var en af de første officerer, der faldt i den ulykkelige krig 1864.

En anden senere ret bekendt mand havde vi til matematiklærer nogle år, - den brystsvage Jacobsen, som kom til København og til sin død, for øvrigt ret tidligt, bestyrede den nylig oprettede frøkontrol, som under ham tog svært opsving.

Vor dygtige naturhistorie- og fysiklærer Lauritzen blev senere bestyrer af en realskole på Fanø og virkede der i mange år til sin død.

Vor sproglærer Matzen derimod var ligeså udygtig som uskikket til at være lærer, hvad der tildeels også gjalt den snurrige lærer Vinde, der dog i alle sine dage vedblev at blive ved skolen, indtil han som gammel mand døde i 1906, efter at skolen under bestyrer Børresen var heelt omdannet og var bleven forsynet med to stokværk.

Af skolekammeraterne sluttede vi os til adskillige, blandt andre den senere berømte I. P. Jacobsen, lidet anende dengang, at det ganske vist noget aparte barn, som han var, engang

skulle blive så stor en forfatter. Hans fader var skipper Jacobsen, der boede i en stor toetages bygning ved havnen, men som, så længe jeg kan huske, aldrig sejlede selv, men vist nok var en ret stor reder; desuden havde han et betydeligt jordareal, som han meget ivrigt selv drev, i det mindste husker jeg tydeligt, at når hans kobesætning kom koblet gennem byen om morgenen og aftenen, forbavsede den os ved sin størrelse, for alle havde de stort landeri, ligesom endnu i alle provinsbyerne, men hans besætning var usædvanlig stor og smuk, og desuden havde han en stor fedestald med stude, der fededes som overalt i Jylland dengang og sendtes til slagtning i Hamborg.

Foderet var affaldet fra Jacobsens dampbrænderi, som han også tjente gode penge på, alt i alt var han vistnok en mere end almindelig velhavende mand. En fin mand var han derimod ikke, han gik altid på havnen og gaden med træsko på, i meget gamle klæder og talte ravjydsk. Sønnen Peter havde vistnok sin digteråre fra sin moder, ligesom destoværre vistnok også brystsygen, der så tidligt bortrev ham, stammede fra hende.

En søster, som var meget smuk, blev gift med konsul Christian Andersen, men også hun døde ret ung af brystsyge.

En yngre broder lignede i alle henseender mere faderen end de andre to, men han gik destoværre heelt tilgrunde af drik.

Peter var i skolen meest tilbøjelig til at søge ensomhed, han var ivrig botaniker og naturforsker. Han blev, som lille dreng, inden han kom i skolen, opdraget af to frøkener Gorm, der vist havde en stor fortjeneste af hans senere udvikling. Efter professor Müllers senere udsagn, var, allerede fra første færd, Peter Jacobsens danske stile usædvanlig velskrevne, hvilket Møller, som lærer i dansk, tidligt havde blik for.

Af andre kammerater fra den tid, blev særlig William Verner senere en dygtig ingénieur,

der sammen med Winkel og andre entreprenører har bygget en mængde af vore baner her i landet. Hans fader var en stor original, købmand i byen og en slem Don Johan, hvilket dog noget undskyldtes, når man så hans hustru, der nærmest havde form som en kugle og var ustyrlig morsom, når hun stadig brugte fremmede ord, men altid med forkeert betydning.

Også den senere store postmand Wittendorff var dengang mellem vore legekammerater, der altid i fritimerne mødte til leg med os på landevejen til Tingstrup, der gik mellem vor store have og baggården. Her spilledes langbold, kørtes med gedebukke for en vogn, der særlig var indrettet til at hente løvetandsplanter, hvoraf der i Thy er en forbavsende mængde, hvorfra hidrører Thybo-ostens aparte velsmag, men vi samlede den nærmest for at fodre vore kaniner med dem, af hvilke vi havde mange, rigtignok ikke så fine racekaniner, som man nu har, men derfor ligeså morsomme for os.

Forøvrigt var, som rimeligt, soldaterlegen dengang en af vore bedste, det var jo omkring krigsåret -64 denne periode faldt, og mangt våbengny, ganske vist af træsabler og træbøsser, hørtes i de år på Tingstrupvejen, der nydeligt slyngede sig mellem den usædvanlig høje tjørnehæk på den ene side, der omgjærdede amtsgårdshaven og med den smukke plantages gjærde på den anden side.«

Jødekager og smukke piger

I sine erindringer går Fritz Rosenkrantz over gaden til den købmandsgård, hvor Laura Holst tidligere var vokset op, inden hun blev gift med brygger Jacobsen:

»Før omtalte konsul Andersen, der var gift med Peter Jacobsens søster, var dengang handelscommis i amtsgårdens gjenbo-købmandsgård, den såkaldte Lyhnes Gård, der nu tilhørte en brystsvag købmand Jensen, som havde giftet sig forretningen til med Lyhnes enke. An-

dersen var søn af en fattig husmand ude ved havet, men hans sjældne handelstalant bragte ham hurtigt til at blive sjælen i denne store forretning, som han nogle år senere blev ejer af tillige med flere andre, således at han i 1907, da jeg var hans gjæst, ubetinget var byens største forretningsmand, men opslidt af arbejdet var ifærd med at lade alle sine ejendomme overgåe til et aktieselskab, hvoraf jeg selv senere er bleven ejer af en aktie. Den er uden værdi!

I den gård tumlede vi, som om vi vare hjemme. Fik vi en skilling forærende, var der kun tvivl om vi i butikken skulle købe lakrids eller hos brødkonen, der stod i et hjørne af butikken, købe en kage.

Ja, brødkonen, gamle Maren Mumtoft, det var også en snurrig gammel mumie med sit rystende hoved, anbefalede hun altid de friskeste jødekager bagte i snegleform med dejligt sukker på; dengang generede det os ikke, at brødklædet og hendes hænder konkurrerede med jorden i farve.

En slem konkurrent fik Maren i de sidste år i en bager Rose, en tysker, der lavede nogle herlige æblekager, som vi holdt særlig meget af, men ligeså meget troer jeg forresten, søgte vi forretningen for at træffe hans kjønne lille datter, der var på vor alder og som alle vi drenge havde forlibet os i.

Det var nu forresten ikke vor eneste forlibelse dengang. Både den fornøjelige byfoged Gads døtre Mette, Pylle (Ingeborg) og Bolle, hvis rigtige navn jeg ikke husker, betog os både ved deres skønhed og ved deres lyst til at deeltage i drengelegene, og den senere borgmesters døtre Emilie, Julie og Agnes Skov, var vore første sværmerier, særlig Gadderne, som langt vare de smukkeste, men hvis skjæbne senere blev ret bedrøvelig.«

Fritz Rosenkrantz kommer kort ind på Gad-døtrenes brudte ægteskaber, det han kalder deres bedrøvelige skæbne. Mest kendt er det nok, at Mette Gad i nogle år var gift med den fran-

ske maler Paul Gauguin (1848-1903). Hvis vi supplerer med andre kilder, kan det oplyses, at Ingeborg Charlotte Gad først blev gift med den norske maler Fritz Thaulow (1847-1906), og i 1887 blev hun Edvard Brandes' anden kone, et ægteskab der også blev opløst. I ægteskabet med maleren blev hun mor til den kendte skuespiller Else Frölich, der spillede et hav af roller i stumfilm i perioden 1911-18.

Lidt senere skriver Fritz Rosenkrantz: »En god ven havde vi i flere år af skoletiden i Victor Vittrup, der boede hos sin svoger jernstøber Bonne. Hos ham kom vi meget i støberiet. Han kom senere til Skanderborg og etablerede sig der som købmand, men solgte forretningen efter at have tjent godt der. Hans niece, jernstøber Bonnes datter, blev senere gift med den meget bekendte stiftfysikus professor Heiberg i Viborg, der først var distriktslæge i mange år i Thisted, efter at have mistet sin første kone dér (født Sara Krieger).«

Familien Rosenkrantz kom en del hos provst Palludan-Müller og justitsråd Berthelsen, fordi datteren Charlotte havde sine to bedste veninder i disse familier. De to veninder nævner Fritz også i sine erindringer. Benedikte Palludan-Müller beskrives som begavet, men meget lidt køn, hun »var den, der ved sin begavelse meest beherskede den familie. Hun var den ældste af døtrene og da faderen mest studerede og moderen (født Thryde, datter af stiftsprovsten) ikke var meget huslig, lå husstyrelsen i hendes hånd. Hun var en prægtig person, men har siden gennemgået meget.« Om den anden veninde hedder det: »Den smukkere Amalia Berthelsens skjæbne var blidere, skjønt hun i de sidste år lider af kræft i brystet. Hun blev gift med en søn af byfoged Nellesmann i Thisted, som senere blev auktionsholder i Århus og senest vist forligelseskommissær der.«

Fritz Rosenkrantz kom en del i provsteboligen, fordi han gik i skole med to af sønnerne. Den ældste søn Bernhard var ven med hans sto-

rebror Jørgen og blev senere slotspræst i Frederiksborg. »Men der morede vi os aldrig som hos Berthelsens (amtsforvalterens), der var mange unge, alle livlige og fornøjelige og morsomme. Det var alle musikalske mennesker, hos dem spillede komedie og dansedes ofte og i den gamle store gård (nu byens største hotel Aalborg), med den herlige have ved havnen, var det vor største fornøjelse at komme som gjæster.« Fritz og hans bror gik i skole med amtsforvalter Berthelsens yngste søn Johannes, der senere blev rektor for en realskole i Struer.

Broderen Herluf Rosenkrantz blev i øvrigt dødssyg, da han var otte år gammel. Han ledsagede familiens private lærerinde frk. Raffenberg på en rejse til Tjele og Viskum, da han blev ramt af »mavebetændelse«, som holdt ham til sengen i næsten et år. »Først ved juletid 1861 kom han tilbage i slæde til Thisted endnu meget svag. I denne trange tid boede jeg i provstegården hos Palludan-Müllers for ikke at forsømme skolen, men stor var glæden, da jeg atter fik lov at komme hjem. Amtsgården var morsommere, der var ikke så megen lærdom til huse.«

Krigen 1864

»Så i 1864 kom det drøje krigsår.« Sådan indleder Fritz Rosenkrantz sin omtale af krigen. Han husker tydeligt daværende kronprins Frederik, den senere Fr. d. 8., som var indkvarteret på Mors. Men han kom også til Thy: »For at underholde den unge kronprins under besøget i amtsgården, og hans følge, lod faderen foretage redningsøvelser ved Vorupør station, idet båden med raketter og alt tilbehør blev prøvet, dengang var nemlig amtmanden chef for redningsvæsnet.«

Fritz Rosenkrantz skriver lidt om baggrunden for krigen, som han betegner som håbløs og meningsløs. Derefter vender han blikket mod lokale forhold: »Også til Thisted nåede

de. En stille eftermiddag besattes byen først af østrigske ryttere, der med staben satte af midt i amtsgården, hvor chefen oberst Eliacheck tog hovedkvarter med sine stabsofficerer og oppassere samt heste.

Min fader var på den tid i rigsrådet i København, så obersten blev modtaget af hans fuldmægtig Fritjof Sørensen, en meget dannet og begavet mand, som roligt og fornuftigt forhandlede med chefen for disse Windischgrets dragoner, og ret hurtigt fik ham stillet tilfreds. Fornemlig ønskede de heste, men dem havde de fleste i forvejen ladet føre bort, særlig dem, der duede noget, hvilket ærgrede dem meget. Således så de min faders stald omtrent tom, idet der kun var tilbage min broders og mine små ølændere. Resten, firspandet og 2 smukke rideheste, vare forlængest gjemte ude i en havboerhytte ved Vesterhavet. De snuste svært omkring for at finde dem, men lykkeligvis bleve de uopdagede, skjönt de passede godt på, når Peer Lund om natten med ølændingene kørte ud med havre og halm til dem, men han forstod så snildt at narre dem ved at kjøre ad omveje, så de bleve lige kloge.

Rimeligvis af arrigskab herover beslaglagde de en dag vore små heste og kørte til Aalborg med dem, men ved fuldmægtig Sørensens og vore forenede bønner, lykkedes det at få dem tilbage.

Omtalte oberst var en ret skikkelig mand, men en rigtig gammel brumbasse, dog Sørensen lærte snart at omgås ham. En ret morsom spøg havde de aftalt sammen. Obersten, der ligesom alle østrigerne var kjed af denne krig imod et folk, som de i virkeligheden intet havde imod, havde aftalt med Sørensen, at han ikke ville tage sit skjæg af, før der blev sluttet våbenstilstand. Endelig langt om længe stak han en morgen tidligt sit glatbarberede ansigt ind af Sørensens vindue, uden at sige noget, men denne vidste strax besked og blev meget glad.

Amtsfuldmægtig Fritjof Sørensen.

Få dage efter forsvandt ganske rigtigt østrigerne, men nogle dage forinden var der ankommen en stor styrke preussisk infanterie. De bleve rasende over at træffe østrigerne og mangen en hård kamp udkæmpedes i kvartererne mellem folkene, der grundigt hadede hinanden, hvad krigen nogle år senere mellem Østrig og Preussen noksom beviste.

Her blev imidlertid resultatet at preusserne et par dage efter fortrak og da kort efter også østrigerne afmarcherede, var det en befrielse for byen, der særlig foruden penge, fødevarer og foder var blanket ganske af for alt, hvad der hed tobak.

Efter oberstens afrejse blev min søster Charlotte ikke lidt fortvivlet over at opdage, at oberstens oppasser, formodentlig af hævn over et eller andet, med en kniv havde skåret alle hendes stadskjoler itu, som hængte i et formodentlig dårligt aflåset skab i den stue, hvor

obersten boede, nemlig min søsters sædvanlige værelser, men derved var intet at gjøre.

En stor lettelse var det naturligvis at være fri for de besværlige gjæster, men det må siges til deres ros, at de vare så hensynsfulde som man billigvis kan forlange af fjender i et undertrykt land. Meest østrigerne, men også preusserne vare ret manerlige, hvad der hovedsagelig skyldtes den strenge disciplin, som herskede.

Imidlertid kom snart den ydmygende fred, som man jo nok kunne forudsige ville blive drøj for vort stakkels lille fædreland, men at vi skulle af med omtrent hele Slesvig foruden Holsten og Lauenborg, havde man dog ikke ventet.«

Væk fra Thisted

I 1865 blev Fritz Rosenkrantz optaget på kostskolen Herlufsholm, hvor hans storebror Jørgen endnu manglede et år af sin skolegang. Det var dog ikke det helt rigtige valg: »Til studier har jeg aldrig egnet mig, skjønt jeg er glad over at have prøvet livet der et år.« I 1866 flyttede familien til Viborg, hvor Fritz kom til at gå på Viborg Katedralskole. Senere, i 1868, flyttede han til en onkel i Frederiksborg, hvor han læste privat hos latinskolens lærere.

I begyndelsen af 1871 gik Fritz op til præliminæreksamen på universitetet og havde derefter en militær løbebane, som han afbrød: »Deels på grund af sygdom, deels på grund af for lidt flid gik jeg ikke op til officersexamen det forår i marts 1876.«

Efter militæret blev Fritz »skovmand«. Han startede sin uddannelse januar 1877 i Høgildgård og Harreskov plantager øst for Kibæk og havde derefter ophold flere steder. I 1881 afløste han skovrideren på Sophielund og fungerede samtidigt som sekretær for faderen. Fritz Rosenkrantz blev i 1883 gift med Oluffa Krabbe og flyttede ind i skovriderboligen i Veng øst for Sophiendal. To år senere flyttede

Fritz Rosenkrantz som han så ud, da han skrev erindringer fra Thisted.

familien til Liselund. Moderen beholdt i første omgang godset, mens Fritz købte slottet for 380.000 kr.

På Liselund skrev Fritz Rosenkrantz for sidste gang på sine memoirer i juli 1925. I november fik han et ildebefindende, hvorefter han døde natten til d. 19. december. Han havde selv givet anvisning på, hvordan hans død skulle offentliggøres. Han ønskede sig omtalt som: Hofjægermester Baron Fritz Rosenkrantz, Liselund på Møn.

Modstående side: En amtmand havde mange ansvarsområder. Den sidste dag i året 1857 lagde han således navn til en efterlysning af tyvekoster fra »en på gaden i Thisted hensat reisesæk.« Ordet »sæk« må ikke forlede nogen til at tro, at ejermanden (eller snarere kvinden) var af jævn byrd - alene de værdiangivne ting beløber sig til ikke mindre end 105 rigsdaler.

Efterlysning.

Af en paa Gaden i **Thisted** hensat Reisesæk er ifølge derom fteet Anmeldelse bortstjaalet:

1 massiv Guldkjæde	af Værdi	70 Rd.
1 Guldbrystnaal	"	8 —
1 Par Guld-Lænknaale	"	4 —
1 Par Sølv-Haarnaale	"	2 —
2de Haararmaand med Gulblaas	"	10 —
2de Guldfingerringe	"	5 —
1 lille Guldknap	"	1 —
1 Gulduhrkrog	"	5 —
2 Raabeshawler (1 af Flors og 1 med Chenille),		
3 Lærreds Lømmetørklæder, mrkt. A. S.,		
1 Stk. blaat Silkebaand,		
1 Slør,		
1 Par nye Handsker,		
1 rødtørnet Forklæde,		
1 Snørlov,		
1 Stk. Linned,		
1 Par Underbeenklæder mrkt. H. S.		
og 1 Flaske eau de Cologne.		

Disse Gjenstande maa Amtet herved tjenstligst bede efterlyste, i Antræffelsestilfælde anholdte tilligemed deres Besiddere, saafremt disse ere mistænkelige Personer, og Byfogedcontoiret i **Thisted** derom underrettet.

(Den vedkommende Politimester har andraget paa, at en Beskrivelse af de anførte Guldsager maa blive meddeelt Guldsmedene.)

Thisted Amtshuus, den 31 Decr. 1857.

Rosenkrantz.

Efterlysning.

I følge Begjæring af Byfogedcontoiret i Thisted maa Amtet herved tjenstligst- udbede Slagtersvend Anders Petersen Steen, — som, efter at have udøvet nogle Bedragerier og et Tyveri hos sin Mester, er bortgaaet uden at hans Opholdssted vides, — efterlyst.

Baagjeldende er 19½ Aar gl., middel af Bygning, har mørkt Haar, mørke Øine og taler med noget jydsk Accent. Han er ikke forsynet med Vandrebog, da denne er be- roende paa Politikammeret i Thisted.

I Antræffelsestilfælde bedes den Efterlyste anholdt og det nævnte Contoir derom underrettet.

Thisted Amtshuus, den 27de Juli 1858.

I Amtmandens Fraværelse.

Gad,

const.

Henry Theodor Gad var konstitueret amtmand, da denne efterlysning blev udsendt i 1858. Han var by- og herredsfoged i perioden 1855-60.